

Țigani. Istorie și muzică

Pr. Prof. Dr. Adam DOMIN*

Rezumat:

Țigani din întreaga lume, în migrația lor, s-au integrat în țările în care s-au stabilit, păstrându-și tradițiile nomade de secole. Se poate spune că muzica face parte integrantă din viața lor. Acest studiu prezintă pe scurt istoria lor în România și evoluția lor integrativă în societatea noastră, subliniind rolul muzicii în viața lor comunitară. Dacă prin starea lor de sclavie, țigani au fost chemați să-i distreze pe oameni, astăzi ei sunt implicați în multe forme ale societății moderne. Profesia de violonist țigan este într-o perioadă de declin astăzi, dar, foarte interesant, lăutaria a avut un rol foarte important în păstrarea etosului național, a folclorului și a cântecelor.

Cuvinte-cheie:

tradiție, muzică, psaltic, autentic, promovare, cântare.

Introducere. Țigani? Un popor fără țară! O nație în sânul altor nații.

În migrația lor, țigani din toată lumea s-au integrat în rândul țărilor în care s-au stabilit păstrându-și secole la rând „nomadismul” și obiceiurile lor. Cronicile din toate vremurile i-au caracterizat și i-au numit țigani.

La noi în țară documentele vorbesc de apariția țiganilor în preajma anului 1241 (invazia tătară). De timpuriu, actele vremii din Principatele române vorbesc de robii țigani ce țineau de curțile domnești, boierești și mănăstirești, precum și despre tradițiile, credința și meșteșugurile lor. Astăzi un rol major în determinarea

---

* Pr. Dr. Adam Domin, profesor la Facultatea de Teologie Ortodoxă din cadrul Universității „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.

Pr. Prof. Dr. Adam Domin

țigănilor de a fi practicanți ai credinței ortodoxe îl are Biserica prin pastorația sa extinsă, prin catehizație și prin cântare.

Țigăanii. Un popor istoric – credință și folclor muzical

Ceea ce știm astăzi despre țigani se datorează în primul rând lingvisticii, care spre sfârșitul secolului al XVIII-lea a descoperit asemănarea între limba vorbită de țigani și sanscrită. Limba țigănilor numită și ROMANES, aparține limbilor neindiene și se înrudește cu câteva limbi ce se vorbesc în subcontinentul indian. Deși limba țigănilor are elemente comune cu multe din limbile indiene vorbite, nu s-a putut stabili din care zonă cu exactitate provin vorbitorii de romanes. Până astăzi nici etnologii și nici antropologii n-au reușit să dea un răspuns la întrebarea: din ce grup etnic fac parte țigăanii și strămoșii lor. Viața nomadă există și astăzi în India, mișcările de populație sunt întâlnite la fel. Nu se cunoaște de unde au pornit țigăanii spre continentul european și nu se cunosc nici cauzele părăsirii continentului asiatic.

Dialectele țigănești întâlnite în întreaga lume se datorează conviețuirii și influențelor popoarelor cu care au intrat în contact: perși, armeni, slavi, români, englezi, polonezi etc. În general este acceptată ideea că țigăanii au migrat spre Europa între secolele IX și XIV, în mai multe rânduri. În Persia au ajuns în sec. IX, fiind numiți de cronicile persane ale vremii LULI, iar în sec. X, cu numele arab ZOTT.

În timpul Imperiului Bizantin și-au făcut apariția în sec. XI (apariție legată cu siguranță de apariția turcilor selgiucizi) și au fost numiți ATHINGANOS sau ATSINGANOS, de la numele unei secte eretice; această denumire va fi definitorie și definitivă. Un studiu recent arată că cea mai veche atestare a țigănilor se găsește într-o scrisoare a patriarhului de Constantinopol, Grigorios II Kiprios (1283-1289), unde se vorbește de taxele luate de la egipteni și *ațingani*¹.

Din Asia Mică țigăanii au pătruns în Tracia (zonă locuită de multe popoare: hitiți, frigieni, lidieni). Perșii au cucerit Lidia, iar turcii persani selgiucizi au adus cu ei această populație de țigani indieni. Tot în această perioadă au pătruns și în Balcani la sârbi, bulgari și români, mergând spre vest. La sârbi găsim sub denumirea de CIGARIJE, la bulgari cu numele de AGUPOVY KLETI, ce înseamnă bordei egiptean – referire făcută la țigani.

În secolul al XV-lea și-au făcut apariția în Imperiul romano-german, unde erau numiți tătari. În Elveția li se spunea păgâni, în Anglia și Spania GYPSY, iar în țările scandinave au fost numiți tătari. Toate aceste denumiri arată că este vorba de unii și aceeași țigani care ei înșiși își spuneau ROMI, numire legată de șederea lor în Imperiul Bizantin. Astăzi nu există țară din Europa care să nu aibă țigani.

¹ Viorel Achim, *Țigăanii în Istoria României*, Editura Enciclopedică, București, 1988, p. 17.

Pe teritoriul României, prima informație despre țigani datează din anul 1385, într-un act emis de domnitorul Țării Românești, prin care se donează Mănăstirii Tismana posesiunile ce aparțineau Voditei, printre care se numără și 40 de sălașe țigănești². În Moldova, țigani sunt amintiți în timpul lui Alexandru cel Bun, care dăruiește Mănăstirii Bistrița 31 de sălașe de țigani și 12 bordeie de tătari³. În Transilvania, prezența țiganilor datează din jurul anului 1400. Nicolae Iorga pune apariția țiganilor la noi în legătură cu invazia mongolă din 1241⁴. Această părere a fost împărtășită și de alți istorici, argumentată de coinciderea invaziei mongole cu atestarea documentară a țiganilor în actele de cancelarie ale vremii.

Despre robia țiganilor se poate spune că ei sunt atestați ca robi încă de la primele izvoare. Alături de ei sunt menționați tătarii, tot ca robi, robie la care au ajuns datorită prăzilor de război. Robii țigani se împărțeau în robi domnești, mănăstirești și boierești⁵. Inițial se pare că singurul proprietar de țigani era domnitorul. Robii țigani îi aduceau venituri considerabile. Robii mănăstirilor provin din donațiile făcute de domnitori și boieri. Numărul acestei categorii a crescut datorită căsătoriei oamenilor liberi cu aceștia. Robii de pe moșiile boierilor provin din daniile domnești, cumpărări, moșteniri, pradă de război etc. Categoriile acestea de țigani, în funcție de apartenența la stăpânii lor feudali, nu spun nici pe departe ocupațiile acestora.

Dintre ocupațiile acestora amintim: rudarii, cărămidarii, aurarii, ursarii (țigani ursari erau recunoscuți pentru măiestria lor în domeniul muzicii), lingurarii, băieșii⁶, fierarii, căldărarii, zidarii, pieptănarii, lăutarii (țigani lăutari interpretau și cele mai vulgare cântece de uliță) etc⁷. Inițial, ei erau scutiți de dări către stat însă ulterior, cam în prima jumătate a sec. al XVII-lea, robii mănăstirilor și ai boierilor sunt obligați să plătească unele taxe statului. Pentru aceste taxe ce trebuiau adunate, ca și pentru alte probleme ivite între țigani, sunt puși din rândul lor: juzi, vătafi, voievozi (în Transilvania), iar din sec. al XVIII-lea, bulibașă care să supravegheze toate activitățile lor⁸.

² *Documenta Romaniae Historica*, B. Țara Românească, București, 1966, p.19-22.

³ D.R.H. B., *Moldova*, I, București 1975, p. 124-126.

⁴ Nicolae Iorga, *Anciensdocuments de droit roumain*, Paris-Bucarest, 1930, p. 22-23.

⁵ Viorel Achim, *op. cit.*, p. 34-35.

⁶ La categoriile de țigani enumerate se adaugă țigani de vatră (vătrașii) care erau cei mai mulți. Ei erau țigani boierești sau mănăstirești legați de o anumită preocupare. Vătrașii își pierduseră aproape în totalitate trăsăturile de viață țigănești, deveniseră sedentari. Din rândul acestora proveneau lăutarii ce formau un grup aparte, meserie sau profesie rezervată multă vreme doar țiganilor.

⁷ Viorel Achim, *op. cit.*, p. 36.

⁸ În fruntea cetei de țigani era pus un țigan autoritar ales de grupul comunității de țigani după un ritual anume. Funcția acestor „șefi” era pe viață fără să fie ereditară. Numirea acestuia în funcție

În general, țiganii și-au conservat îndeletnicirile până în ziua de astăzi, meșteșugul moștenindu-se din tată în fiu, generații întregi, meșteșug care rămânea în cadrul aceleiași neam⁹. Dintre meșteșugurile preferate în trecut și astăzi ale țiganilor amintim în mod special prelucrarea metalelor. În fierărie sunt buni confecționeri de unelte agricole, în olărit și cazane sunt buni arămari, aurari (pe timpul lui Ceaușescu erau renumiți bișnițari) etc. Astăzi sunt adevărați specialiști în confecționarea de streășine pentru locuințe, clopote de alamă, cratițe de aluminiu și alte obiecte de uz casnic și gospodăresc.

În ce privește modul de viață al țiganilor față de cel al populației românești acesta diferă. Obligațiile față de stăpân și de stat ale țiganilor diferă de cele ale țăranilor liberi. Țiganii au avut un statut inferior, fiind considerați ca trăind înafara societății. Lumea îi ocolea până nu demult, nu-i salutau și nu le arătau niciun respect, ba chiar îi și batjocureau. În țările extracarpătice, deși erau creștini, nu erau îngropați la un loc cu ceilalți¹⁰.

Colindarea prin țară cu diferitele lor meșteșuguri îi făceau uneori să practice și diferite furtișaguri, cerșitul și vagabondajul. Prin modul lor de viață și prin condițiile mizerabile în care trăiau ei contribuiau la răspândirea molimei.

Odată cu trecerea timpului diferența dintre populația rurală (țărani) și țigani s-a redus. Din veacul al XVI-lea, în Țările Române țăranii au fost legați de glie, neputându-se muta dintr-o parte în alta fără acordul stăpânului de moșie, stăpânul putând chiar să-i vândă. Deci țăranimea aservită era într-o stare apropiată de cea a robiei.

Pentru țiganii din Transilvania, la 9 octombrie 1783 împăratul Iosif al II-lea a publicat o ordonanță alcătuită din 59 de puncte ce reglementa statutul țiganilor în Ungaria și în Transilvania. În unul dintre aceste puncte spunea că numărul țiganilor muzicanți să fie limitat cât mai mult posibil. Iosif al II-lea a ținut în mod special să se ocupe de rromi. Probabil că pentru firea lor maleabilă a încercat o convertire masivă a lor la catolicism și o maghiarizare a lor (în Transilvania). Rușii, de pildă, i-au rusificat complet, au construit pentru ei teatre (în limba lor). La fel au construit un Conservator în care țiganii învață în limba lor maternă¹¹.

Lăutarii țigani sunt pomeniți de străinii care au vizitat Principatele Române. Sunt chiar frapați de amestecul de pitoresc și de barbarie în tradițiile și cântecele acestora. Țiganii nu știau note muzicale, nu aveau școală, dar aveau talent și pasiune. Marii boieri țineau o mulțime de țigani servitori, bucătari, brutari, unii

---

era făcută de domnul țării (în cazul Principatelor Române) și avea datoria de a încasa, printre altele, dajdia, judeca neînțelegerile dintre țigani etc., ei fiind scutiți de orice obligații față de stat.

⁹ I. Chelcea, *Țiganii din România. Monografie etnografică*, București, 1944, p. 102.

¹⁰ D. Dan, *Țiganii din Bucovina*, Cernăuți, 1892, p. 17.

¹¹ Viorel Achim, *op. cit.* p.85-94.

boieri chiar aveau tarafuri de lăutari. Filip Etveș vorbește despre descrierea unui grup de rromi la o nuntă, care cântau, „unul cânta la gordună, altul al vioară... se pricepeau foarte bine să iasă sunetele unei orchestre”¹². Un lucru de remarcat este faptul că țigani, deși n-au făcut școală de muzică sau de dans, ei cântă și dansează fără seamăn.

Cât privește credința rromilor am putea spune că ei adoptă repede orice credință, mai repede ca oricare alții. Ei, plecând din India au pierdut simțul apartenenței la vreo religie anume. Putem spune despre ei că sunt credincioși și că se roagă. Credința rromilor? În migrația lor, țigani o oprire au făcut-o în Grecia, unde s-au convertit, formând așa-numita sectă samaritană din Frigia și Lidia (partea europeană a Turciei de azi)¹³. În țara noastră nu se găsește vreun document care să ateste încercări de atragere la religia creștină ortodoxă. Chiar dacă țineau de un boier sau de domnitor, ei erau considerați deopotrivă ortodocși. Interesant este că acești țigani, venind din India n-au adus cu ei o religie bine încheșată, însă aveau un puternic spirit religios, dar fără dogme. Și azi sunt foarte mulți țigani creștini ortodocși, dar nu practicanți (mă refer aici la vorbitorii de limbă țigănească), căci „țigani de casă”, marea majoritate, sunt creștini ortodocși, chiar și practicanți mulți dintre ei. Într-un mod cu totul aparte, asupra robilor mănăstirești se exercita o influență religioasă ortodoxă benefică. Țigani au construit chiar o mănăstire în București, Mănăstirea Zlătari. Astăzi, rromii au adoptat religiile popoarelor în mijlocul cărora trăiesc, însă nenorocirea este că locul bisericii rromii l-au schimbat cu piețele. Acestea le-au imprimat un comportament răzvrătit, o fire agitată, repezită, o înclinare spre o vorbire gălăgioasă și nerespectuoasă, în timp ce la biserică li s-ar fi imprimat blândețe și seriozitate¹⁴. Analiza acestei cauze este necesară și biserica trebuie să se implice mai mult. Rromii au ales credința țării în care trăiesc, însă ar trebui să aibă și câte un reprezentant în cadrul organizațiilor centrale bisericesti. Nevoia unui suflet omenesc de sfaturi duhovnicești este fără limite rasiale... românii trebuie să nu-i mai privească pe țigani cu răutate. Se cunosc foarte multe cazuri din pastorație când la înmormântări ale rromilor nu au știut nimic ce trebuie să facă. Consider că aici rolul cel mai important îl are preotul de a interveni în cadrul familiilor de țigani și să-i îndemne pe cei cu calități muzicale spre școli de specialitate, pe cei cu înclinații spre cele spirituale spre a deveni ajutoare ale preoților sau chiar preoți. Țigani trebuie îndemnați să cerceteze biserica mai des, nu numai la Paști și la Crăciun sau când se fac pomeniri ale celor adormiți.

¹² Filip Etveș, *Rromii – un neam indian*, Deva, Editura Destin, 2000, p. 116.

¹³ Nicoleta Maria Leuche, *Ghid complet – Turcia*, Oradea, Editura Aquilla, 1993, p. 23.

¹⁴ *Ibidem*, p. 156.

Pr. Prof. Dr. Adam Domin

Treptat, viața țiganilor a intrat pe un făgaș normal, copiii se înscriu la școli etc. După al Doilea Război Mondial s-au format primele generații de țigani știutori de carte. Dacă în starea de robie țiganii muzicanți cântau pentru a-i distra pe boieri, și astăzi prin muzica lor intră în anturajul diferiților oameni, știu să se adapteze cerințelor vremii. Manelele sunt cântate în cea mai mare parte de țigani. Străinii care au vizitat Țările Române au apreciat în mod deosebit muzicanții vremii. Descrierea virtușilor instrumentiști începe cu Grigoraș Dinicu, Petrică Moțoi, Fănică Luca, Barbu Lăutaru, Cristache Cioloc, Nicolae Buică, Sava Pădureanu, Nica Iancu și alții.

Secolul al XIX-lea a adus dezrobirea țiganilor. În această perioadă, marele muzician maghiar Frantz Liszt a dat un concert în casa vistiernicului Alecu Balș din Iași. La acest concert a fost prezent și vestitul instrumentist Barbu Lăutaru cu taraful „Romano”¹⁵. Astăzi, profesia de lăutar la țigani este într-o perioadă de declin, ca de altfel multe din tradițiile țigănești. Concurența radiofonică și a televiziunii, ca și alte tehnici moderne au dus la împușinarea țiganilor lăutari. Mai mult, țiganii pierd monopolul pe care l-au avut în profesiile lor. Din moment ce lăutăria se învață în școli, ea a fost îmbrățișată și de români¹⁶. Ceea ce remarc este faptul că țiganii cu cât ajung mai sus își pierd identitatea. Ei își au independența culturală în stadiul lor rustic, primitiv.

Folclorul românesc cântat de țigani nu a trecut neobservat de cei ce au vizitat Țările Române și nici de marii artiști ce au concertat prin orașele românești. În fața atâtor oprimări sociale și naționale, muzicanții lăutari au cântat muzica vocală și instrumentală în fața oamenilor din toate păturile sociale¹⁷. Muzicanții lăutari au devenit deținători și transmițători ai folclorului urban și rural. Acestora li se adresa cu mulțumire George Enescu: „să le mulțumim lăutarilor, căci numai dânșii ne-au dezgropat comoara ce abia acum o prețuim, a cântecului popular, dânșii au trecut-o și au dat-o în păstrare din tată în fiu cu acea grijă sfântă ce o au pentru pentru ceea ce au mai scump pe lume, cântecul”. Muzicanții lăutari au fost redați în pictură în prima jumătate a sec. al XIX-lea de Carol Popp de Szathmary și alții.

Asemenea altor lăutari, Barbu Lăutaru devine un simbol, un inepuizabil deținător de valori artistice, în preajma căruia s-au țesut multe legende, unele chiar cu nuanțe romantice. Cel care s-a ocupat foarte mult de folclorul țigănesc a fost Teodor Burada. Ziarul parizian „La vie Parisienne” din anul 1874, tradus de Burada, îl descria pe Barbu Lăutaru și pe taraful său la Iași, la celebra întâlnire cu Frantz

¹⁵ Filip E. *op. cit.*, p. 92-93.

¹⁶ O. Bârlea, „Conservatorul de lăutari din Rociu”, în: *Societatea românească* IV(1942), p. 471-475.

¹⁷ Petre Brâncuși, *Muzica românească și marile ei primeniri*, Vol. II, București, Editura Muzicală, 1980, p. 115.

Liszt: „purtau anterie mari strânse la piept, legate cu brâie, cu căciuli de piele de miel și opinci, păr lung, iar căpetenia lor, Barbu, era bătrân cu barbă albă, iar ochii lui sclipeau de inteligență”¹⁸... „La un semn a lui Vasile Alecsandri, Barbu și lăutarii săi începură să cânte în acordurile instrumentelor un marș național, apoi alte și alte cântece... După aceea, Barbu se adânci într-un cântec țigănesc plin de profunzime pe care Liszt îl asculta cu mare atenție, apoi muzicianul se așeză la clavier și începu să cânte un cântec unguresc. Barbu îl ascultă cu mare atenție apoi îi reproduce cântecul în întregime. Măiestria cu care i l-a cântat l-a făcut pe Liszt să spună: Dumnezeu te-a făcut artist și tu ești mai mare decât mine”¹⁹. Caracteristicile cântecelor interpretate de țigani le găsim în descrierile făcute de George Breazu²⁰. Sub influența iluminismului vine momentul în care muzica europeană este foarte căutată. Interesul pentru aceasta a dus la înființarea de instituții de specialitate. Gustul pentru muzica occidental-europeană i-a determinat pe mulți tineri români să prindă curaj în studierea profesionistă a muzicii, lăsând în plan secund muzica lăutărească. Așa se face că în sec. al XIX-lea coexistă muzica cultă, taraful lăutăresc și ansamblul instrumental profesionist, descrise de Nicolae Iorga²¹, de Nicolae Filimon²². Încetul cu încetul muzica lăutărească a fost lăsată în favoarea muzicii la pian și a muzicii armonice.

Dacă despre folclorul laic țigănesc se poate vorbi mult, nu același lucru îl putem spune și despre cântarea religioasă a acestora. Credința țiganilor, la începuturi, a fost asemănătoare cu cea a medo-perșilor care credeau în cele două principii: a binelui și a răului. La fel cred și acum: în DEI (Dumnezeu) și în beng (satana), adesea întâlnim în limbajul țiganilor cuvintele „Devla, Devla” adică „Doamne, Doamne” sau „a leto beng” – „mergi la satana”. Chiar dacă nu toți sunt practicanți ai credinței ortodoxe la noi, au totuși și ei în limba lor rugăciuni pe care le rostesc cerând ajutorul lui Dumnezeu. În astfel de cazuri aceste rugăciuni sunt de invocare: „O Del si baro”, adică „Dumnezeu e mare” sau „Devla na mai mundar ma” (Doamne nu mă omorî), sau „Ajutil to Del” (Să-ți ajute Dumnezeu), „Delo Del ma but” (să dea Domnul mai mult) etc. Superstițiile fac parte din viața țiganilor. Pentru a-i atrage la credință, în Franța anului 1966 s-a înființat organizația intitulată: „Misiunea evanghelică a țiganilor”, ea a fost inițiată de un grup de penticostali, care au reușit să ducă la adunările lor un mare număr de țigani; similar s-a întâmplat și la noi.

¹⁸ Iosif Vulcan, *Revista Familia*, Pesta 1, nr. 10, 5 sept., 1865, pp. 117-118; apud Petru Brâncuși, *Op. cit.*, p. 116:

¹⁹ Gheorghe Ciobanu, în: *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, Editura Muzicală, București, 1974, p. 202.

²⁰ George Breazu, „Lăutarii”, în: *Pagini din istoria muzicii românești*, vol.I, București, Editura Muzicală, 1966, p.130.

²¹ Nicolae Iorga, *Călători, ambasadori și misionari în Țările române*, București, 1926, p. 37.

²² Nicolae Filimon, *Ciocoii vechi și noi*, București, Editura Eminescu, 1967, p. 115.

Pr. Prof. Dr. Adam Domin

Un mare muzician este Anton Pann (1796-1854) – psalt și scriitor rrom –, prenumele său adevărat Antonie Pantaleon Petroveanu, fiul lui Pantaleon Petrov și al Tomaidei născut la Sliven (Bulgaria), într-o familie de rromi căldărari, a fost unul dintre fondatorii literaturii populare culte românești. Dintre scrierile lui Pann s-au tipărit mai întâi lucrările de muzică bisericească. Anton Pann a contribuit mult la românirea cântărilor de strană și chiar de aranjare și șlefuire a textelor.

Ion Budai-Deleanu este tot scriitor rrom, fiul unui preot din Hunedoara, a învățat în Viena teologia (unde în perioada studenției a fost psalt Biserica Sfânta Barbara)²³, dar n-a fost preot, ci magistrat la Liov. A fost contemporan cu Șincai și cu Petru Maior, care avea și el rădăcini de țigan. Scrie printre altele și câteva compuneri poetice, dintre care cea mai cunoscută este *Țiganiada*. *Țiganiada* sau *Tabăra Țiganilor*, poem ironico-comico-satiric, alcătuit în 12 cântece de maestrul cântăreț Leonachi Dianeu. Cu *Țiganiada* lui Ioan Budai Deleanu, experimentul lingvistic al Școlii Ardelene atinge apogeul. Ceea ce este de remarcat în *Țiganiada* e faptul că face un elogiu cântărețului și lăutarului țigan.

Încheiere

Astăzi există tradusă în limba țigănească Sfânta Liturghie, mai mult decât atât este pusă chiar și pe note psaltice cântat, în variante melodice deja cunoscute (și chiar sună bine).

Un mare număr de rromi s-au orientat către cultele creștine neoprotestante (baptiști, pentecostali, adventiști, creștini după evanghelie etc.), datorită solidarității intra-grup a acestor comunități religioase, cât și faptului că rromii se regăsesc din punct de vedere etnic în cadrul acestor culte: slujbele se desfășoară în limba rromani, muzica religioasă include elemente din muzica tradițională rromani, sunt încurajate numeroase dintre cele mai importante elemente ale identității tradiționale rrome precum vestimentația tradițională, normele purității și ale moralității, respectul ierarhiei de vârstă și statut, valorile onoarei și ale credinței²⁴.

Țiganii o venerază mai ales pe Fecioara Maria. Cea mai importantă sărbătoare a rromilor căldărari este ziua de Sfântă Mărie Mică (8 septembrie)²⁵. Foarte importantă este, la rromi, credința în soartă, echivalentă cu norocul.

---

²³ I.B. Deleanu, *Țiganiada-Notiță biografică și bibliografică*, Ediție îngrijită de Ion Pilat, București, Editura „Cartea Românească”, 2011, p. 7.

²⁴ http://www.oportunitatiegale.ro/pdf_files/Contributia%20romilor%20la%20patrimoniul%20comun.pdf.

²⁵ Credința specială a rromilor în Fecioara Maria poate avea și o explicație suplimentară: punerea ei în relație cu zeița mamă venerată de pre-arieni din India. De altfel, în același spirit al divinizării mamei sacre, rromii au o venerație specială pentru sfinte, mai mare decât pentru sfinți, fapt demonstrat și de alte două mari pelerinaje: cel al rromilor din Apusul Europei la Sf. Sara (Franța

De remarcat este faptul că în bisericile unde există numai țigani, sunt plini de entuziasm în cântare, mai ales în casele de adunare neoprotestante, în special la pentecostali.

- Camargue, 24-25 mai) și cel al rromilor ortodocși din România (dar nu numai ortodocși și nu numai din România) la moaștele Sf. Paraschieva.